

De eenzame weg van prof. Zonderwijk

Oplettende ogen hebben kunnen zien dat er de laatste vijftien jaar langzaam verandering is gekomen in het uiterlijk van de bermen, de watergangen en de spoorwegdijken. In plaats van kortgeslagen bermen hebben we nu kans eilanden van bloemen tegen te komen in de voor floristen doorgaans troosteloze oceaan van het cultuurlandschap. Professor Piet Zonderwijk is de drijvende kracht achter deze verandering. Jarenlang heeft hij zich met zijn Adviesgroep Vegetatiebeheer ingezet voor een verbetering van de vele lintvormige elementen die ons land rijk is. We lopen een stukje met hem mee langs zijn eenzame weg. 'Als je ziet hoeveel dogmatiek er heerste in de gedachten-gang van de mensen. Stoffen voor de landbouw werden gewoon gebruikt om alle planten uit de bermen te spuiten. Als het maar gras was. En dan was het gras, maar dan waren het nog 7 of 8 verschillende soorten met verschillende groeiritmen. Dus werd met de klepelmaaier alles kortgeslagen, zodat je al je graslandkruiden kwijt was.'

Adrie Otte

Professor Piet Zonderwijk is hoogleraar aan de Landbouwuniversiteit in Wageningen. Oorspronkelijk vanuit de landbouwhoek bezig met chemische bestrijdingsmiddelen, ging hij inzien dat het lukraak platspuiten van kruiden rampzalige gevolgen zou gaan hebben. Langzamerhand is hij zich in gaan zetten voor een verhoging van de natuurwaarden buiten de natuurreservaten, met name van de lintvormige elementen als spoorwegdijken, slootkanten en wegbermen. Hij richtte de Adviesgroep Vegetatiebeheer op, die onder andere waterschappen, provincies, Staatsbosbeheer en de Nederlandse Spoorwegen adviseert bij het beheren van hun lintvormige elementen. Hij vindt de lintvormige elementen interessanter dan de natuurreservaten. 'Ik hoop dat de natuurwaarden ook buiten de reservaten groter worden. Er zijn reservaten, die zijn heel belangrijk. Maar het gaat niet zo goed met die reservaten, er moet miljoenen guldens aan besteed worden om ze te behouden. Door de stikstof die met de regen uit de lucht komt zie je een oecologische verschuiving optreden: de heide kan slecht ontkiemen, het gras is haar voor. De kritische soorten

worden verdreven, doordat andere soorten beter op stikstofrijke gronden groeien. De toenemende ontwatering is ook een oorzaak dat je hoe langer hoe minder van de originele plantesoorten overhoudt. Je moet dus ook naast de reservaten zorgen voor een verhoging van de biologische kwaliteit. Daar lenen die lintvormige elementen zich erg goed voor.'

Vroeger hield men van kortgemaaide bermen met alleen gras. Er moest uitzicht zijn langs de weg en de bermen moesten er 'netjes' bijliggen. Hoe is het mogelijk dat de Adviesgroep, die zich inzet voor een verhoging van de natuurwaarden, toch gehoor heeft gevonden bij organisaties met andere belangen? 'We hebben nu ingangen in veel organisaties die vreemd opkeken tegen die 'rare' natuurbeschermers. Ze hebben gezien dat ze met ons goed overweg kunnen. Als er een weg aangelegd moet worden zeggen wij niet: 'Oh, dat gebeurt niet en we zullen ons tot het uiterste verzetten en iedereen opjutten.' We zeggen: 'Goed, we passen ons aan, als de maatregel genomen moet worden hebben we niets te zeggen. Maar doe het zo goed mogelijk, wij hebben de kennis om er wat van te maken.'

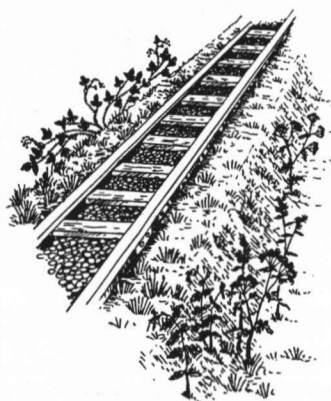

Ze hebben met ons nooit discussie over moeilijke standpunten, want die hebben we niet.'

'Door deze neutrale houding worden we meer en meer gevraagd om allerlei oplossingen mee te bewerkstelligen. We willen ons niet met hun politiek bemoeien. We willen zelfstandig, objectief en met een eigen gezicht opereren. En we brengen een goede biologische kennis mee. We streven naar inzicht in de materie. Inzicht!'

De neutrale houding heeft ervoor gezorgd dat de Adviesgroep serieus genomen werd. De volgende stap was, om tegen alle dogma's in voor elkaar te krijgen dat beheerders gingen doen wat de Adviesgroep graag wilde. Zonderwijk heeft ze met hun eigen wapens aangepakt.

'Door niet de soortgenoten, want die vinden het wel fijn, maar door de niet-natuurkenners te bewerken zijn we in vijftien jaar tijd relatief hard opgeschoten. Nu krijgen we voor het eerst een paar ton van de Spoorwegen. Ik ben er zelfs oecologisch adviseur geworden. En dat terwijl vroeger bij de Spoorwegen gewoon de bramen bestrijdingsobject waren. Wat een eenzame weg je dan moet gaan om ze te overtuigen. Dan moet je niet beginnen

'Je moet laten zien wat het nut voor hen is'

met dat er van die mooie rubicole insecten in de stengels zitten en zo, maar systemen zien te verzinnen om er bij hun ingepaat te krijgen hoe belangrijk een goed vegetatiebeheer ook voor de civiele techniek kan zijn.'

'Ik bedacht me toen dat ik ook een civieltechnicus in huis moest halen, om ze met hun eigen wapens te bestrijden. Middels studenten cultuurtechniek was ik op het idee gekomen om planten eens onder de grond te gaan bekijken. Ik vroeg me af waarom steile dijken nou niet doorbraken, ondanks het feit dat er een lichte grond was gebruikt. Dus toen ging ik bewijzen dat de doorworteling van braamstruiken zo hecht is, dat zelfs de steilste taluds mede dank zij die braamstruiken zo goed blijven.'

'Op de taluds bij het Utrechtse station bijvoorbeeld staat allemaal groot hoefblad. Als je onder de grond gaat kijken, dan zie je armdikke wortelstokken. Met die wetenschap kun je tegen de NS zeggen: 'Dat is fijn hè jongens, makkelijk voor jullie. Maar weet je dat het voor de natuur ook zo fijn is. Die planten bloeien aardig, de eerste vlinders komen erop af, hommelmokinginnen bezoeken ze. Straks groeien ze op: hardstikke fijn voor jullie. Dankzij de grote bladeren blijft het vochtig, dus heb je minder last van stoferosie. En de padden houden ook van een hoge vochtigheidsgraad. Die willen er graag zitten, evenals de slakken.' Met zo'n verhaal kun je wel binnenkomen; je moet altijd zeggen wat het nut van een ander beheer voor hen is.'

'Nu hebben we bij alle beherende instanties van lintvormige elementen ingangen. We hebben ook plannen voor overdimensionering van sloten. Als je de watergangen breder maakt (de cultuurtechnicus zegt: zo smal mogelijk) en vooral ook dieper, dan kunnen drijfbladplanten zich beter ontwikkelen. Zij geven afdekking van het licht en dan groeit de waterpest, die de waterwegen verstopt, minder. Dat is fijn voor de waterschappen, maar ook voor

ons, want er groeien meer planten. Zo zijn we buiten de reservaten een heel eind gekomen. Daar kan meer dan in de reservaten, het is een ander spel.'

De Adviesgroep wil uitdrukkelijk niet alleen doorgeefluik zijn, zij doet zelf ook onderzoek. Dat onderzoek richt zich op de vraag welke beheersmaatregelen nodig zijn om vegetaties in een gewenste richting te sturen.

Spoorwegdijken kunnen een heel belangrijke functie voor de verspreiding van vlinders vervullen.
Foto: Kars Veling.

'We willen niet het politieke vlak betreden.'

'We kunnen nu beheersvormen toepassen om bepaalde plantengemeenschappen zo te krijgen als we willen. We kijken hoe ze in elkaar zitten en hoe de inpasbaarheid van soorten in een gebied is. Bijvoorbeeld: bij IJlst is er een stuk berm met fluitekruid met een goede mogelijkheid dat de blauwe morgenster daar groeit. Dan moet je, omdat het om een tweejarige soort gaat, een ander maaischema ontwikkelen. Maar dat maaischema moet ook binnen het fluitekruidpatroon passen. Je moet zorgen dat beide soorten tot ontwikkeling en zaadzetting kunnen komen. Dat is een heel karwei, maar het kan.'

Als je kennis van zaken hebt, hoef je vaak niet eens zo veel te praten om iets voor elkaar te krijgen, stelt Zonderwijk. Doordat de Adviesgroep weet waarover ze praat, kan vaak kordaat worden opgetreden tegen oprukkende rampspoed en ellende. Voor een mooi orchideeënveldje steekt Zonderwijk graag de handen uit de mouwen.

'Een jaar of zes geleden kwam Arie Koster (een medewerker van de Adviesgroep, red.) binnen en hij zei dat er langs dat spoorlijntje in Zuid Limburg dat nu opgeheven is, iets rampzaligs aan de gang was. Het stond vol met acacia's, alles groeide dicht. En dat, terwijl er daar orchideeën kunnen groeien en het de enige harige ratelaar-helling is die we in Nederland hebben. Dus ik naar de Spoorwegen. Ondanks dat ze bang waren voor gedonder met Staatsbosbeheer, mochten die bomen toch weg. Tienduizend gulden losgepeuterd van NMF, want ik wou er een natuurgebied herstellen dat zijn weerga niet kent. Ik had het ondertussen gezien en het was fantastisch. Er was een goede ontwikkeling van soldaatjesorchis, maar die bomen moesten eruit. Er werden wat mensen opgetrommeld en we gingen een zaterdagje zagen. Ze mochten het hout houden en kregen nog een fooi toe. 't Is prachtig nu.'

'Er zijn ook natuurbeschermers die het nooit zouden doen, omdat je dan de lopende processen in het gebied verstoort. Maar volgens mij

moet je die processen juist verstoren, anders krijg je alleen maar klimaxvegetaties die je niet wenst: bomen.'

Wie zich met planten bezighoudt komt vanzelf insecten tegen. Zonderwijk mist voorbijfladderende vlinders niet als hij een van 'zijn' bermen inspekt. Helaas is zijn kennis over vlinders niet zodanig dat hij die kan integreren in zijn beheersplannen, maar hij is vol goede bedoelingen.

'Wat de insecten betreft: uit liefde doe ik er wat aan. Op grond van ervaring kan ik zeggen dat naarmate de soortrijkdom van planten toeneemt, de mogelijkheden voor allerlei dieren ook toenemen. Maar doordat we niet alles weten maken we helaas fouten. Laat in het jaar maaien is bijvoorbeeld voor planten en veel vlinders voordelig, maar nu hoorde ik bij een lezing van van der Made, dat de larven van het Groot dikkopje in een ingerold blad overwinteren. Dus laat in het jaar maaien met afvoeren van het maaisel is voor deze soort heel slecht.'

'Ik sta heel positief tegenover de actie's van de Vlinderstichting. Het moet ook gestalte krijgen in waar ik wat te zeggen heb. Maar dan zeg ik: geef mij nou duidelijk wat op

'Geef mij gegevens, dan kunnen we proefgebieden inrichten'

grond van jullie onderzoek blijkt. Dan kunnen we een aantal proefgebieden inrichten voor vlinders om de resultaten van het onderzoek te toetsen. We kunnen jaarlijks de maaischema's van bijvoorbeeld Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer aanpassen. Dus als wij goede gegevens hebben over dit soort zaken, dan kunnen we iets doen. Insekten zijn mij even lief als planten.'

Zou het mogelijk zijn om ook andere instanties warm te krijgen voor vlinders? 'Als we iets kunnen aantonen bij die mensen van bijvoorbeeld Rijkswaterstaat die er gevoelig voor zijn, dan zou je daar kunnen beginnen met: 'Zouden we daar en daar niet eens een stukje kunnen laten staan, want er dreigt een vlinderpopulatie verloren te gaan als we met dit beheer doorgaan. Als we het zo of zo bijstellen is de kans heel groot dat de populatie gered wordt.' Sommige geïnteresseerde mensen zijn dan bereid heel veel te doen. Het kan niet overal en steeds, maar er zijn gevallen en terreinen waar dat inderdaad mogelijk is.'

Zonderwijk is geen voorstander van eindeloos onderzoek. Je moet ook, naast een gedegen kennis, je intuïtie en een gezonde dosis lef gebruiken anders kom je nergens. 'Vaak weten we lang niet alles, maar dan is het goed om een zekere durf te hebben en er een gooi naar te doen. Als we zouden wachten tot we alles zeker weten, dan waren de bermen nog even slecht als vijftien jaar geleden. Nu zitten we zelfs vaak het bewijs te leveren dat ik vijftien jaar geleden gelijk had. Je moet durf hebben maatregelen te nemen en achteraf het bewijs te leveren. Want anders duurt het te lang en gaat de hele boel verloren.'

De eenzame weg van Zonderwijk is door een uitkiende stuurmanskunst en slipvaste banden uitgekomen op de A2. Maar dan wel een A2 begeleid door een weldadige bloemenzee. Nu de vlinders nog.

